

שמעתא עליקתא

גליון תרכ"ט | פרשת תולדות | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מותר לפתוח פתימה בצנרת בשבת

א. מלאכת בונה. ב. אין כוונתו לבטל הדבר לבנין. ג. פתיחת סתימה בצנרת. ד. צינור שעלו בו קשים ועשבים. ה. איסור דאורייתא או דרבנן. ו. פתיחת סתימה בצנרת המצויה בזמננו. ז. חומר ממיס סתימות. ח. במקום כבוד חבריית.

א. מלאכת בונה

איתא בשבת (ע"ג): אמר רב ששת היתה לו גבשושית ונטלה, בבית, חייב משום בונה, בשדה, חייב משום חורש. אמר רבא היתה לו גומא וטממה, בבית, חייב משום בונה, בשדה, משום חורש. ואיתא עוד בעירובין (קד) רמי ליה רב איקא מפשרוניה לרבא, תנן בזוקין מלח על גבי הכבש בשביל שלא יחליקו. במקדש אין, במדינה לא. ורמיניה, חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה. שאני תבן, דלא מבטיל ליה, וכשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה, ע"כ. ועיני' בסור (סי' ס"ג) שפסק שחצר שנתקלקלה במי גשמים יכול לזרות בה תבן ולא חשיב כמנטיף על הבנין ולבלד שישנה שלא יזרה לא בתבן ולא בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנה ויביא התבן על שוליה. וכן פסק השו"ע (שם ס"ג). וכתב' ע"ז הב"ח (שם אות ה) דמשמע מרש"י שם דדוקא תבן דלא מבטל ליה דחזי לטיט החומות, אבל מלח משנדרס ברגל לא חזי ומסתמא מבטל ליה התם וע"כ אסור משום דמוסיף על הבנין אי נמי משום אשוי גומות. והביאו הפמ"ג (שם א"א ס"ק יז) והרע"א (שם על המ"א ס"ק יז). וביאר בתורת שבת (ס"ק יח) דאע"פ שאשווי גומות גם משום בונה אסור, צ"ל שהב"ח הסתפק אם המשווה גומא בחצרו דינו כמשווה גומא בבית שאיסורה משום בונה או כהשוואת גומא בשדה שאיסורה משום חורש וזה התכוון במש"כ אי נמי. אבל החי"א (כ"ל מ אות ח) כתב דהער המבטל, אסור, דהוי כמנטיף על הבנין שהרי משווה גומות. ובערוה"ש (אות ל) כתב דאם באמת כוונתו להניחו בארץ הוי אסור גמור דמוסיף בנין על הארץ והרי הוי אשוי גומות איכא אסור תורה, ע"כ. ועיני' בחוט שני (ח"ב ע"מ רמד) שביאר דיש ב' אופנים של בונה: א' מוסיף על הבנין והיינו שעושה הוספה על הבנין. ב' אשווי גומות והוא הצורה של הבנין שע"י משווה את הגומות יש לבנין צורה שרוצה בה אבל אין כאן תוספת על הבנין, ע"כ.

ב. אין כוונתו לבטל הדבר לבנין

ועיני' עוד במ"א (סי' ש"ג ס"ק יז) שכתב' על השו"ע הנ"ל שפסק שחצר שנתקלקלה במימי גשמים יכול לזרות בה תבן ולא חשיב כמנטיף על הבנין, כו', דדבר דמבטל ליה אסור דאיכא משום אשוי גומות, דדוקא הכא שבא לתקן החצר אסור דדמי לבנין, אבל בענין אחר שרי לכסות רוק באפר כמ"ש ססי' ש"י דמחתה שיש עליה מבעינ' אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק כיון שאינו מכוין לבנין, ע"כ. והביאו הא"ד (אות טו), התוס' שבת (ס"ס"ק כו) והפמ"ג (שם א"א ס"ק יז). ובדרך זה כתב החי"א (כ"ל מ אות ח) דאם אין כוונתו לתקן החצר אלא לייפותו או לכסות דבר מלאכותי, מותר לכסות. וכן הוא בגר"ז (אות כד). וכ"כ המ"ב (ס"ק נה) דדוקא אם בא לתקן החצר אסור דדמי לבנין אבל בענין אחר כמו שנוהגין לפזר חול בבוקר בבית כדי לכסות הרוק שרי, דהא שרי לכסות הרוק באפר כמ"ש ס"ק ס"ג סימן ש"י כיון שאינו מכוין לבנין, ע"כ.

אלא דעני' בנשמת אדם (כ"ל מ אות א) שתמה עלו, המ"א, דדבריו צ"ע לפי מש"כ השו"ע בסי' ש"כ שאפי' פס"ר דלא איכפת ליה ע"כ"פ אסור, וע"כ כתב דהטעם דשרי לכסות רוק כי דעתו לפנותו דאין כאן בנין כלל, ע"כ. ובתה"ל"ד (שם ס"ק א) הקשה נמי כן ויישב דע"כ לא התירו אלא כשאין בכיסוי הרוק בעפר פס"ר שישתום גומא. אלא שמהמ"א לא משמע הכי, וכן המ"ב לא חילק כן, וע"כ צ"ל דס"ל דמעשה זה הוא בכלל מעשה כיסוי ולא מעשה של בנין. וע"י עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון תי"ד.

ג. פתיחת סתימה בצנרת

מתנה נרא' דאע"פ שבמבואר במ"א (סי' ש"ד ס"ק ד) בשם המהרש"ם שעשיית נקב בקרקע אף אם עשוי רק להוציא או להכניס יש בה משום בונה דאין, מ"מ פתיחת סתימה שבצינור אף המחובר לקרקע כנון של בית הכסא או של כיר מטבח וכדו', כיון שודאי אינו מבטל דבר הסותם לבנין לא חשיב חלק מהבנין. (ומסוננת שמניחים על פתח הניקוז של הכיור המתמלאת בלכלוך מידי בפעם והדרך להוציאה ולנקותה, אין בזה משום חשש מלאכה כמו שבארנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון תקצ"ה).

ובדרך זה מבואר ברש"י (שבת קט: ד"ה בבסינן) ובר"ן (מט: בריית' ד"ה בבסינן) שכתב' על הא דתנן שכיסוי שבקרקע שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת, דאם אין להם בית אחיזה אסור משום דהוי כבונה ולא בונה ממש. וכן הוא במ"ב (סי' שח ס"ק מב) דבכה"ג הוי כבונה (דהיינו מחזי כבונה). ובש"ע (אות מו) בשם הפמ"ג (סי' שח מ"ז ס"ק א) כתב דכוונת רש"י הוא דנר' כבונה ולא בונה ממש, כיון דאין בכיסוי ציר כי אם מונח כך למועלה. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון תקצ"ה שכתבנו שדבר שבאנו מבטלו לבנין אלא עומד להכניס ולהוציא אינו בכלל הבנין, ולכא"י ק"י בני"ד שהדיון כן שהרי דבר הסותם תקעקע שם ללא כוונה ועתידין להוציאו משם א"כ אינו בטל לבנין, וי"ל דאף משום מחזי כבונה ליכא משום כי אין הדרך לבטל דבר כזה בקרקע.

ד. צינור שעלו בו קשים ועשבים

אלא דאיתא בכתובות (ט: נחום איש גליא אמר צינור שעלו בו קשקשין, ממעכן ברגלו בצנעה שבת ואינו חושש. מאי טעמא מתקן לכאח"י הוא, ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן. ופרש"י קשקשים - קשים ועשבים שסותמים ומעכבים את קלוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים לגג ודולפין לבית. כלאחר די - ע"י שינוי ברגלו ומשום דאמר רב יוסף הלכה בכולה נקט לה חכא, ע"כ. וכן פסקו הרי"ף (שבת סא), הרא"ש (שבת פכ"ב ס"י ז), הרשב"א (ביצה ט. ד"ה והרי"ף) והראב"ד (שבת פ"ו הי"ט).

וכן הביאו הטשו"ע (סי' שלו ס"ג ט) דצנור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפנים לבית, ממעכן ברגלו בצנעה, דכיון דמתקן ע"י שינוי הצינור, שאינו עושה אלא ברגליו, במקום פסידא לא גזרו רבנן, ע"כ. ומבואר שיש איסור בפתיחת סתימה בשבת אלא שחכמים התירו בצנעה כי בנינו משום שפסידא.

ה. איסור דאורייתא או דרבנן

ועיני' בתוס' (כתובות ס. ד"ה מעבד) שפרשו דמה שהתירו צינור שעלו בו קשקשין ולא חששו למראית, דקיי"ל דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור, היינו משום שדוקא במקום מלאכה דאין כמו בתלית בגד רטוב (שבת סה). שאם יראו יסברו שכבסן בשבת חששו, אבל הכא לא יראו אלא מלאכה כלאח"י דהויא דרבנן ולא גזרו רבנן לאסור בחדרי חדרים [וע"ע תוס' (מ"ק ח. ד"ה ומנסתין), ע"כ]. ומבואר דס"ל לתוס' שפתיחת הצינור יש איסור תורה והתירו ללאח"י. וכן נרא' מסקנת הפנ"י (תכופות ס. ד"ה בדיה) שכתב' על הא דאיתא בכתובות שם דגונח יונק חלב בשבת כי הוי מפרק כלאח"י ובמקום צערא לא גזרו רבנן, והתירו כי איכא דרבנן דיישה דבדב שאינו גדולי קרקע, ומלאכה כלאח"י, ובכה"ג נ"ל לפרש האי דצינור דעלו בו קשקשין דהתירו שם משום דאיכא תרתין דרבנן דצינור שעלו בו קשקשים אפי' במתקן ע"י כלי ממש אפי' לא הוי מדא"י דלא דמי לבנין כיון שאינו עושה מעשה בנפשו הצינור אלא להסיר הקשקשים, ורק מיחזי כמתקן, וכיון דעבדי נמי כלאח"י התירו משום פסידא, אלא דלאחר העיון ראיתי בתוס' דשבת (ע"ג) שדחו סברא זו, ונ"ל בכוננתן דפשיטא להו דלמ"ד אין דיישה אלא בגדולי קרקע אפי' שבות נמי לא הוי ומותר אף לכתח' אפי' באדם בריא, עיני'.

ובשבת שבת (קוצר בב"ר ס"ק יח) כתב' דהש"ס מייירי בצנעתו ככלו' דכדו' כיון שאינו מחובר לקרקע אין משום בונה. להצנור ע"כ הוי דאין. ולפי דבריו צ"ל שסתימת מחמתו ולכש"ל וכדו' כיון שאינו מחובר לקרקע אין משום בונה. אבל הפמ"ג (סי' שלו מ"ז ס"ק ט) כתב' שצינור שעלו קשים ועשבים תלושים לא הוה רב דרבנן דנר' כמתקן כלי, וברגלו הוה שבות דשבות שלא כדרכו, בצנעה שרי בפהרסיא אסור, ובמחברים הוי דאין, י"ל דאסור ע"י ישראל בשינוי, וע"י עכו"ם שרי לסוברים דשבות דשבות שלא כדרכו חמיר מאמירה לעכו"ם, עיני'.

וכן שאין כאן חשש מלאכה דאין אלא תקון בעלמא ולכן במקום פסידא לא גזרו אם עושה בצנעה דבאיסור דרבנן לא אסור בכה"ג משום מראית העין.

והתה"ל"ד (שם אות ו' וסי' ש"ז אות ח) דחה דברי הפמ"ג הנ"ל דזה אינו כמבואר בתוס' (שם). והמ"ב (ס"ק מו) והכה"ח (סי' שלו אות נח) נקטו כהפמ"ג דמייירי בתלושין ולא במחברים כי אליה הוי דאין משום תולש דבר מגידולו. והחזו"א (סי' נו ס"ק ד"ה ולדינא דדיה והנה) כתב' דצנור שעלו בו קשקשים נר' דאינו בונה ממש אלא תיקון בעלמא. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון תמ"ג בענין עשיית מלאכה בשינוי לצורך מצוה.

פניני הלכה

נפלה טליתו האם כשהזור ומתעטף צריך לברך

א. כתב הנמוקי' (הלכות קטנות ציצית יב) - ואם נפלה טליתו שאלא במתכוין וחוזר ולבושו ומתעטף בו, י"א שאינו צריך לחזור ולברך, וכן מצאתי בשם ה"ר יונה זצ"ל, אבל מורי ז"ל היה אומר שאף בו חוזר ומברך אם נפלה מרוב גופו [דה"ל היחס הדעת], ונ"ל כדבריו מהאי עובדא דרב יהודה דמדמי ציצית לתפילין ובתפילין אמרינן (סוכה מו) דכל זמן דממשמשי בהו מברך והיינו דוקא כשעוקרן ממקום הנחתן ומחזירן למקומן, וכן פ"י בתוס' וכן פ"י ה"ר יונה (ספר היראה ד"ה ואחרי כן) בשם רבו ה"ר משה ב"ר שניאור, וכיון דכן ה"ה לציצית. עכ"ל הריטב"א.

ובתלמודי הר' יונה בברכות (ו. ד"ה אמר) איתא - ואמר מורנו הרב נר' דאכתו איכא למידק דהא חזינן בציצית ותפילין שמצותן כל היום ואפי"ה אם חלץ אותן וחוזר ומניחן פעם אחרת צריך לברך (סוכה מו), ובציצית נמי אע"פ שמצותו כל היום אם מתעטף בו הרבה פעמים ביום צריך לברך על כל פעם ופעם, וקבלה בידו מרבתינו שאפי' נפל מעליו ולקחו מיד ונתעטף בו שמברך עליו, ואע"פ שלא נתכוין להסירו מעליו.

ולכא"י נמצא מ"ש הנמוקי' משמה דר' יונה, סותר למ"ש תהר"י בשמו. והב"י (סי' ח) הביא דברי שניהם ולא העיר מידי. וכתב בכנה"ג (שיירי כנה"ג סי' יח סט"ו ס"ק ה) דאולי יהיה ה"ר יונה שהביא הנמוקי' ר' יונה אחר. וכ"כ ביד אהרן (סי' ח) ובמאמר מרדכי (ס"ק ט"ז) דר' יונה המוכר בנמוקי' אינו ר' יונה שפירש הרי"ף. ומ"מ לדינא הב"י (סי' ח) הביא דברי הנמוקי', וכתב דדעת הטור (סי' ח) כדברי האומר שחוזר ומברך, דהא ליקף ציצית מתפילין, ותפילין כל היכא דזוז ממקומן שלא במתכוין מברך עליהו, ושכ"כ תלמודי הר' יונה בברכות. וכ"כ לדינא בשו"ע (ס"ט"ו) - אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף, צריך לברך.

ב. וכתב בכנה"ג (שם ס"ק ח) דמה שדייק המחבר כן מדברי הטור, היינו משום דסובר דנפל שלא במתכוין הוי כמו פשוט על דעת שלא ללבושו, אבל אפשר שלא חייב הטור בברכה אלא כשדעתו שלא ללבושו דוקא, אבל כשאין דעתו שלא ללבושו, אע"פ שהיה באופן שלא היה דעתו ללבושו, כגון שנפל שלא במתכוין אינו צריך לחזור ולברך, וכדעת י"א שכתב הריטב"א ז"ל. אולם במאמר"ר (ס"ק ט"ז) תמה דא"א לפרש כן בטור, שהרי הטור דימה ציצית לתפילין, וכתב' דיי"ל דשאני זוז ממקומן ולא ידע שלא הוי במקומן, אבל אם הזיזן אדעתא להחזירא א"צ לחזור ולברך, וכתב' שלוח דעתו נוטה, הרי שפתי ברור מלל דשאני נשמש שלא לדעת דאיכא היחס הדעת מהשמטן לדעת כדי להחזירן אח"כ, א"כ מבואר דכל שנשמת או נפלה הטלית שלא במתכוין צריך לחזור ולברך. וכדברי הב"י.

ג. וכתב עוד בכנה"ג (שם ס"ק יז) - נשאלתי על מי שהיה מתפלל י"ח ונפל טליתו מעליו, ובעוד שהיה מתפלל הניחואו אחרים עליו, אם כשסיים תפלתו צריך לחזור ולברך או לא. והשבתי דצריך לחזור ולברך, דמה לי החזירוהו אחרים או החזירו מעצמו, וכיון דנתחייב בברכה, אם בשביל שהיה מתפלל ולא היה יכול לחזור ולברך, כשסיים תפלתו יברך, מידי דהוי אמתעטף בציצית ואין ידיו נקיות, כדשנוטל ידיו ממשמש בציציות ומברך, והי"ט כשסיים תפלתו ימשמש בציציות ויברך. וכן פ"י המש"ב (פ"ו ס"ק מ).

ד. וכתב בב"י (שם) דהיכא דנפל רוב הטלית מעליו, נראה דהוי כאילו נפל כולו, ואפשר שכל שלא נפל כולו אינו צריך לברך כמבואר גבי תפלה דשאני לן בין נפל כולו לנפל כמצותו כדאמרינן בסי' צ"ז (גבי נפלה טליתו מעליו באמצע תפילתו ע"ש), וזה נראה יותר. וכ"כ לדינא בשו"ע (ס"ט"ו) - והוא שנפלה כולה, אבל אם לא נפלה כולה אע"פ שנפלה רובה אינו צריך לברך.

אולם ה"ט"ז (ס"ק י"ד) תמה על המחבר אמאי כתב בדפנות רובה א"צ לחזור ולברך, והא דבר פשוט בתפילין שנשטמו רובן ממקומן והמיעוט נשאר במקומן דצריך לברך כשמחזירן למקומן דהוי כמניחן מחדש, א"כ גם הטלית יש לברך כשנפל רובו. ועוד בדנמוקי' שלפנינו כתוב בהדיא משמיה דמורו שחוזר

1. פתיחת סתימה בצנרת המצויה בזמננו

יוצא שמוות לפתוח סתימה בשבת בצנעה עי"י שינוי, אם יש משום הפסד (כגון שיש נזילה הגורמת לרטיבות וכדו') לדעת **התוס'** משום שהתירו מלאכה דאו' בשינוי במקום פסידא. ולדעת **הפמ"ג** ודעימיה התירו מלאכה דרבנן בשינוי במקום פסידא. וי"ל דבאמת משי"כ **תוס'** דהוי דאו' לא משום בונה וסותר כתי' כן אלא משום תולש, ועל כן היכן שהסתימה אינה מדבר המחובר לקרקע אינו אלא מדרבנן.

ויש לדון דנ"ד קיל מהא דצינור שעלו בו קשקשים ודלמא אף בלא שינוי וללא הפסד שרי, דיי"ל דאף **התוס'** דס"ל דפתיחת הצינור הוי דאו' וק"י לדעת הסוברים שהוא מדרבנן, היינו דוקא בצינור שעלו בו קשקשין שהסתימה הופכת להיות כחלק מהבנין דבתייהם היו מעפר וכדו', אבל בזמננו דלא שייך שהסתימה תהיה חלק של הבנין או שהיה טפלה אליו דלמא קיל טפי. ואף לסוברים ש'מעפ"פ אסור דרבנן דרבנן איבא.

שו"ר **בחלקת יעקב** (או"ח סי' קנח) שנקט להקל בפתיחת סתימה בבח"כ כי הסתימה אינה אלא מדברים תלושים, ובכח"ג האיסור אינו רק משום תיקון מנא, וכחאי **דסוכה** ל"ג אין ממעטין ביו"ט משום מתקן מנא, ועי' תוס' שבת ק"ג א' סוד"ה לא, דזה רק דרבנן, ואי"כ מותר משום צורך גדול, דמסברא יש בזה להתירו יותר מבפסידא, דמותר אף באיסו"ת רק משום שינוי, מכ"ש אסור דרבנן ממש דמותר משום צורך גדול כמ"ל, אלא **שבפמ"ג** דלעיל מבואר דאף בכח"ג בעינן שינוי, ע"כ. אולם לפי דבריו הנ"ל י"ל דבכ"ג אף הפמ"ג יודה דקיל טפי.

ויעוי' **במנח"מ** (תנ" סי' יא אות ד') שכת' להתיר להוציא סתימה שבאסלה ביה"כ כי הוא בנוי מלכתחלה על דעת לדחוף ולהוריד לכלוך שבתוכו אפי' הוא מרובה אלא צצורת שימוש הוא ע"י הורדת מים הרבה ובכח ואף במקרים שאם לא היו מורידים את המים הזורמים בשפע ובכח לדחוף את אשר בתוכו היה נחשב ממש כסתום יותר מצנור שעלו בו קשקשין, ולכן כמו שמותר לדחוף ולהוריד עי"י מים כך מותר גם עי"י "פאמפא" (בכח"ג דליכא משום עובדין דחול). וכמו כן נר' שזה דמי לניקוי דבר המחובר לקרקע מלכלוך שעל גביו ולא חשיב בהדחתו כבונה, וגם נ"ל פשוט דה"ה נמי שמותר להוציא סתימה אפי' מצואר של בקבוק גדול שמחובר לקרקע, דבכח"ג לא פקע מיניה שם בקבוק, משא"כ בצנור שעלו בו קשקשין פקע ממנו של צנור. וההיא דצינור שעלו בו קשקשין, מכיון שהררי"ק חשיב ליה לאיסור תורה, צ"ל דלא מייירי בצינור הירוד מן הגג למטה, אלא בצינור של קרקע שעל פני הגג או עפ"י בכח"ג שמחמת הקשקשין נעשה שוה לקרקעית אפ"ר, וכאילו פקע ממנו שם של צינור משא"כ הכא שהצינורות נפרדין מהקרקע, אך מכיון שאין הדברים כ"כ ברורים, וגם אפשר דיש בזה משום עובדא דחול, לכן אין להקל אלא בשעת הדחק וצורך גדול, ע"כ. וכן הביא **בשש"כ** (פ"יב אות ח והגה ג). ולפי סברתו האחרונה היתר זה שייך בכל הסתימות שבצנרת של הבנין שהרי הצנרת נפרדת מהקרקע.

והאג"מ (או"ח ח"ד סי' מאות ט) כתי' שמותר לפתוח סתימה שבכיור כי הוא דבר המצוי ואין זה בכלל קלקול ותיקון, ויש להתיר גם בכיפת שאיבה המיוחד לכך דבכ"ה"ג חשיב כהדחת כלים לצורך השבת שאין בה איסור אף עי"י כלי המיוחד לכך, אבל אם אינו מצוי יש להחשיב זה כתיקון קצת אף אם אין צורך לאומן, שלכן בכיפת שאיבה אסור אף אם לא נסתם ממש שיוצאין המים מעט מעט שהרי אינו מיוחד שוב לשבת וגם יש להצריך לעשות שלא כדרך שמנקין, ואם נסתם לגמרי שהוא תיקון ממש כעשיית פתח יש לאסור לגמרי אך אם יש צורך גדול יש להתיר עי"י נכרי, ע"כ.

והמנח"י (ח"ה סי' עה, ח"ו סי' כט וח"ו סי' יט) כתי' דכדי לצאת מכל חשש ופקפוק יש לעשות אם אפשר עי"י עכו"ם, ואם א"יא יעשה כלאח"י היינו ביד שמאל, או עפ"י בידא ח"ון שדרך הפעולה לפתוח סתימת בני' ידים. **והוא"צ** (ח"יב פ"ז אות ב') נקט להתיר עי"י גוי. ודעת **הגר"ש"א זצ"ל** (ארחות שבת פ"ח הגה לה ואשרי האש ח"יב פ"יח אותיות ט-י) דחשיב כצינור שעלו בו קשקשין ועל כן אסור לפתוח סתימת הכיור עי"י משאבת גומי. וכן דעת **הגר"נ"ק זצ"ל** (חוט שני ח"יב עמ' רמג ואיל משולש בור פ"ו הגה קיב) ולדעתם מותר בשינוי.

ז. חומר ממים סתומים

ובעינן פתיחת הסתימה עי"י שימוש בחומר הממיס את הפסולת אחר פרק זמן, נר' דקיל טפי כי י"ל דאין זה אלא גרמא. ועי' **בזרע אמת** (ח"א או"ח סי' מד) דס"ל שכל שהמלאכה נעשית אחר זמן פעולתו הו"ל גרמא בעלמא, ולא דמי לזורה ורוח מסייעתו שהרוח מסייעתו בשעת הזרייה ממש. וכן דעת **הלב חיים** (ח"יב סי' קפח) **והבית יצחק** (או"ח סי' נז). אלא דעי' **בשד"ח** (מע' מ כלל יא ד"ה נראה) שכת' על הא דאיתא **במגילה** (כ"ג דס"ח) שבלה גונזין אותו בכלי חרס משום דבלא"ה הו"ל בכלל מוחק ממש, שהרי עושה מעשה לגנוז הסי"ת בקבר, ועי"י הסי"ת נמחק מחמת לחלוותיה הקרקע, לא חשיב גרמא. אולם י"ל דבני"ד יודה שהשד"ח דשאני התם דהאיסור הוא המחיקה ומדי בנתינתו על הקרקע מפרק את התלך המחיקה ועל כן לא חשיב גרמא, משא"כ בני"ד דיי"ל דחשיב גרמא כי בנתינת החומר לחוד עדיין אין תיקון עד לאחר פרק זמן שהחומר ממיס את הפסולת לגמרי, דהאיסור הוא פתיחת הסתימה בפועל דאז מחזי כמתקן. ובדרך זה מצינו **בשו"ע** (אה"ע סי' ה סעי' יב) לענין איסור סירוס שכת' דכוס עיקרין פטורים עליו. ודעת **הבית אפרים** (אה"ע סי' ב) דפטורים עליו כי הוי גרמא, עי"יש. ובר מין דין עי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות קע"ה ורנ"ד שמדברי **הבה"ל** משמע דס"ל **כהזרע אמת**. ועי' עוד משי"כ בענין מחיקה עי"י גרמא בגליון קע"ו, ועי"יש משי"כ בדעת **הבית אפרים**. ואף אם החומר ממיס את השומן עצמו נרא' דאין לחוש לאיסור מוליד כיון שעושה עי"י גרמא, דהרי **המ"ב** (סי' שח ס"ק ק) התיר להניח דבר הנמש על התנור העומד להדלק לפני שנדלק. וביאר **השבט הלוי** (ח"ו סי' מ) דשרי בכח"ג משום דלא קעביד מעשה בידים. ואי"כ י"ל שכן דהכי נמי בני"ד שאינו עושה עי"י גרמא דשרי. ועי' **בארחות שבת** (פ"ח הגה לח).

ה. במקום כבוד הבריות

ונר' טעם נוסף להתיר לפתוח סתימה בבח"כ או בכיוור שמעלה ריח רע וכדו', משום כבוד הבריות דאיתא **בברכות** (ט"ז) וכן פסק **במ"ב** (סי' יג ס"ק טו) שדוחא איסור דרבנן אפי' בקום ועשה אף במקום בזיון קטן. ואיסור תורה בשוא"ת במקום בזיון גדול. ועי' **בשו"ע** (סי' שיא סעי' ב) שפסק שמותר להוציא בשבת לכרמלית במקום כה"ב. ועי' **במ"ב** (סי' שא ס"ק סא ושע"ה אות טז) שהתיר משום כה"ב לצאת דבר שאסור משום דלמא אתי לאתויי ד"א ברה"ר. ועי' עוד **בשו"ע** (סי' שיב סעי' א') שהתיר לטלטל אבנים ושאר מוקצה לקנח את עצמו משום כה"ב, ואפי' להעלותם לוג עמו דהוי טרחה יתירה, מותר. וכן הוא פ"ס (סי' שח סעי' לד) **ובמ"ב** (ס"ק קלד). **ובשואל ומשיב** (מדו' רב' ח"יב סי' פו) מבואר שהתירו מלאכה דאו' עי"י עכו"ם במקום כה"ב. וכן פסק **הכה"ח** (סי' תריג אות טח). וגדולה מזו מצינו **במ"ב** (סי' שכב ס"ק יג ושע"ה אות יב) שבצ"ד להתיר מלאכה דאו' בשינוי אפי' עי"י ישראל מפני כבוד הבריות (וזה חמיר מאמירא מאמירה לנכרי - עי' **בחזו"א** (סי' נו ס"סיק ד)). ועי' **בשו"ע** (סי' שיב סעי' ז) שהביא בשם י"א שהתירו מלאכה שא"צ לגופא מפני כה"ב **והמ"ב** (שם ס"ק ז) (קט להחמיר בזה. ועי' **בבית שלמה** (רס"י קיא), **במ"ב** (סי' שב ס"ק לו ושע"ה אות מד), **בערוה"ש** (סי' שא אות מח), **בשש"כ** (פ"יח אות מח, פ"מ אות י, פ"ל"ד הגה ב ובפ"ג אות טז) **ובשמעתא עמיקתא** גליונות ל"ד, נ"ה, נ"ו וקב"ה.

מעתה נר' שבני"ד שאין אלא משום איסור **דרבנן דנר'** **כמתקן כלי** ודאי יש להתיר במקום כה"ב. שו"ר **בחלקת יעקב** (שם) שכת' נמי להתיר מפני כה"ב בני"ד דהתירו מפני לקנח באיסור מוקצה, וכי"ש בני"ד שאין האיסור רק משום תיקוני מנא, אלא שבתם שאין קושי לעשות עי"י נכרי יש לעשות עי"י נכרי, שהרי **המ"א** (סי' שיב ס"סיק א') כתי' שאם יש לו בית הכסא סמוך לביתו שאין שום אדם אחר נכנס לשם אסור להכניס בשבת דהו"ל להזמינם מאתמול. ומזה נשמע במקום שיש עצה אין להתיר איסור בשבת ואף איסור דרבנן, ע"כ. ויש לדחות הראיה **מהמ"א** דשאני התם דאכתי ליכא התירא דכה"ב. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון ס"ז. ודעת **האבן ישראל** (ח"ח סי' לד) להתיר מפני כה"ב לפתוח עי"י משאבה ידנית, כי אין כאן איסור בונה מדאו', ע"כ.

מסקנא דדינא

א' צינור המחובר לקרקע שנסתם, כגון מרזב שיורדים מי גשמים מהגג או מהמרפסת וכדו', נח' הפוסקים אם יש בפתיחתו איסור תורה משום מלאכת בונה או מדיש דמחוי בפתחו. ולהלכה האיסור הוא מדרבנן אי"כ הצינור נסתם מחמת פמיחס שבהסרתם יש משום תולש. **ב'** אעי"פ משום סתם בפתיחת הסתימה, מ"ימ אם מחמתה יש משום הפסד (כגון מחמת רטיבות וכדו'), התירו חו"ל לפתוח הסתימה בשינוי ובצנעה. והיתר זה הוא רק במקום מלאכה דרבנן דהיינו שנסתם מדברים תלושים ויש שהתירו אף במקום מלאכה דאו'. ג' י"א שמותר בשעת הדחק גדול לפתוח סתימה שבאסלה או בכיוור בצנרת המצויה בימינו כי הצנרת נפרדת מהקרקע עצמה, ויש סוברים שסתימה כזו דינה כסתם סתימה ודינה כדלעיל אות ב'. ובמקום כה"ב כגון מחמת ריח רע או מחמת צורך בשימוש בבית הכסא יש להתיר לפתוח הסתימה אף בעזרת פומפה וק"י עי"י חומר ממים, וי"א שלכתחלה אם אפשר יעשה עי"י עכו"ם. ד' מסנתג שמניחים על פתח הניקוז של הכיור מותר לנקותה בשבת (כשאין חשש טלטול מוקצה) ואין בזה משום מלאכת בונה כי היא העשויה באופן זה שיוכלו מדי פעם להוציאה בנקל בכדי לנקותה וכמו שבארנו בס"ד **בשמעתא עמיקתא** גליון תקצ"ה.

ומברך את נפלה מרוב גופו דה"ל היסח הדעת. ומה שהביא ממ"ש **השו"ב** בסי' צ"י לענין תפילה שאם נפלה כולה דוקא אין מחוירה, התם מטעם הפסק לענין תפילה אמרינן דוקא כשנפלה כולה שצריך עיטוף חדש הי"ל הפסק ולא בנפלה רובה שא"צ רק משמוש להחזירה לא הוי הפסק, אבל מברכה לא איירי שם, דאף ברובה צריך לברך אחר התפילה.

ואף **הגר"א** בהגהותיו (ס"ק ל"ב) ציין דבמקו"י שלפנינו כתב אפי' נפלה מרוב גופו, וציין לט"ז. **והמשנ"ב** (ס"ק מ"א) הביא דבריהם [ונר' מלשונו דלזה נוטה דעתו].

ה. ויעוי' בכנה"ג (שכח"ג שם ס"ק ט) דנר' מדבריו דהיכא דנפל הטלית מגופו אולם נשארה בידו האחת, לא גרע מהיכא דנפל רובו ולא כולו, שא"צ לחזור ולברך. אבל **במנ"א** (ס"ק כ) כתי' דאם נפלה מעל כל הגוף, אעי"פ שנשארה בידו צריך לברך דאזדה לה מצוותה, דמצוות עיטוף בגוף, כדאמרינן גבי תפילין שנשטמו ממקומן. וכי"כ **המשנ"ב** (ס"ק מ"א) דלכו"ע אם נפל מעל כל הגוף אעי"פ שנשארה בידו צריך לברך. וכן הוא

בבית עובד (לגרי"ש אשכנזי דיני ברכת טלית גדול ס"ז).

ו. ומסתמיהו רוב ככל האחרונים נראה דס"ל לדינא כדברי המחבר דאם נפלה הטלית ממנו חוזר ומברך, וכן סתם **המשנ"ב** (ס"ק ל"ט). וכן נר' מסתימת פוסקי ספרד, וכן הוא **בחסד לאלפים** (סי' ח' סעי' ו) **ובכה"ח**

(לגר"ח פלאגי - סי' י"י סעי'). **ובעוד יוסף חי** (לגר"ח בעל הבן איש חי - פרשת בראשית ס"ח).

אולם **בשולחן גבוה** (סי' ח' ס"ק כ"ג) כתב דהעולם נוהגים כ"י"א והר' יונה שלא לברך דמידי מח' לא יצא וספק ברכות להקל. והביא דבריו **בכה"ח** (לגרי"ח סופר - סי' ח' ס"ק נ"ח). ויעוי' **ביפה ללב** (לגר"ר ניסים בן הגרי"ח פלאגי - סט"ו) דאחר שהביא דברי השולחן גבוה כתב לתמוה על דאחרוני זמנז שהעלימו עינם מדברי השולחן גבוה הנזכרים.

ומצינו עוד **במחצה"ש** (על הגמ"א ס"ק כ) דכתב דאם נשאר עליו הטלית קטן, לדעת מהר"ח"ח (המובא בב"ח - ס"ק נ"ח). ויעוי' **ביפה ללב** (לגר"ר ניסים בן הגרי"ח פלאגי - סט"ו) דאחר שהביא דברי השולחן גבוה כתב לתמוה על דאחרוני זמנז שהעלימו עינם מדברי השולחן גבוה הנזכרים. ודברי המחשה"ש וסיים דסב"ל. **העולה לדינא - א.** אם נפלה טליתו מעליו כשחוזר ומתעטף בה צריך לחזור ולברך. ב. אם נפלה טליתו מעליו בזמן התפילה, והניחו אחרים הטלית עליו, לאחר שיגמרו תפילתו ימשמש בצניצות ויברך. ג. היכא דנפלה טליתו מעל כל גופו, אף אם נשארה בידו, חוזר ומברך. ד. יש מפוסקי ספרד דס"ל לדינא דאף אם נפלה הטלית ממנו לגמרי כשחוזר ולובשה אינו חוזר ומברך דסב"ל.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלוז שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר עניני בטחון גרדי הובת ההשתדלות

אין ההשתדלות מועיל, אלא הוא מוכרח כמס שפורע המין האנושי - "הבטחון והוא שישליך יתבו על ה' לגמרי, כאשר ידע כי ודאי א"יא שיחסר לאדם מה שנקצב לו, וכמו שאז"ל במאמריהם (ביצה טז). "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה", וכן אמרו (יומא ל"ח) "אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא נימא", וכבר היה אדם יכול להיות יושב ובטל והגזירה היתה מתקימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם, ואמר בזעת אפך תאכל לחם, אשר ע"כ חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו, ע"כ אמרו יכול אפילו יושב ובטל ת"ל בכל משלח ידך אשר תעשה, אך לא שההשתדלות הוא המועיל אלא שההשתדלות מוכרח, וכיון שהשתדל הרי יידי"ח וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות...

כי כיון שעשה אדם קצת מלאכה משם והלאה אין לו אלא לבטוח בקונו ולא להצטער על שום דבר עולמי, אז תשאר דעתו פנויה ולבו מוכן לחסידות האמיתי ולעבודה התמימה". (מסילת ישרים פרק כא)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**

נתרם לרפו"ש של הרב יהודה שניא בן סימה בתשע"ו | © שמעתא עמיקתא - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503